Контрольный экземпляр

СОВЕТСКИ ЭСКАРЕИ ТIЕМА-ФОРДА ФЛОТЕИ 70 ШУ

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 23 ФЕВРАЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 23 (7526). ★ Мах 3 кеп.

А. Арсаханова плакат.

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА, СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА, СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТА СОВЕТСКИ ЭСКАРЕИ ТIЕМА-ФОРДА ФЛОТЕИ 70 ШУ ДИЗАРЦА ДУВЗАДЕННА СОВЕТСКИ СОЮЗА ГЕРЗАЩЦАРЧА НИЗИЙ БIУХОШКА А ВЕТЕРАНАШКА А ЛУ

МОАРШАЛ

Деза новкъостий!

КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето моаршал а ду, даькъала а бувц Советски Герзащцарча Низий бIухойн ветеранаши, социалистически Даймохк денале лорабераш дерригача халкъа цIейца — Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизарца!

Гражданский тIема алан юкъе хьахиннача, Ленина парте кулгалдеш долча, Советски Эскарои Флотои большевикашкареи цIегвардейцашкареи хьанйцад денал долаши са ца кходеш хилар, хIамах ца кхерилгеи турпалали, къонахчали патриотизми, идейни бIубеннеи революце гIулакха дувцилге йоаццаш тешамеи хулга. Доврдоаца сий даькхад шоай тIема байраккхий. Снйлахь-боккхача Октябра карагIдаьннараш лорадеш дьча тIема гIулакхий летописа юкъеяха эггара сий дола оагIув я Снйлахь-боккхача Даймехка тIем тIа советски халкъо яьккха Котало. СССР Герзащцарча Низий тIема никъ снйрдабакхха ба халкъа юккъера хьахиннача гIорбаьнна болча полководций къаьгача цIерашца.

Даьхено чIоагIа баркал а оалаш снйду Октябрьски революце, гражданскин Снйлахь-боккхача Даймехкеи тIемай турпалий, бIухой-интернационалистий.

Советски халкъ сужне дода вай Даймохк лорабеши интернациональни декхар кхоачашдеши байнараш дагабехе. ЦIаккха йовргIоаца снйле хийла цар!

Тахан СССР Герзащцарча Низаша хьиннаре дакъа лоаш перестройкана юкъе, мехка оборонни низ чIоагIбара хьакъехьара КПСС XXVII съезда решенеш кхоачашъеча.

Цу перестройка эггара лоархIамегIдола декхар да советски Герзащцарча Низий гIулакх а тIема низ а дикагIа лакхбар, уж тIема кийча хилар, дисциплинеи организованности чIоагIъяр, йоккхача идейностеи политически фийлалеи, интернационализман вежарашха долча эскарий бIухощца тIема цхьана гIулакх дареи, Коммунистически парте а советски халкъа а революционнин тIемеи традицешта тешаме хилара уйланца лични состава кхетам балар.

Дунен халкъашта юкъера хьал кIезигдукха товденна дале а, Малхбузен империалистически гIозараша социални реванш яра уйла йитац, хIаьта цудухьа партеи Советски правительствап тIехьа тIайоагIача хана а динза дарг мел доацар дергда империализм тIема хьакъехьа социализмал тIеххургIоацача боараме оборонни низ хьаллоаттабара.

КПСС Центральни Комитет, СССР Лакхехьарча Совета Президиум, СССР Министрий Совет чIоагIа теш Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи салташа, матросаша, сержанташеи старшинашеи, прапорщикаша а мичманаша а, эпсараша а, инаралаша, адмиралаша Даьхенна хьалхашкара шоай декхар снйленца хьалхашкара шоай декхар снйленца кхоачашдергхиларах, советски халкъа хIама кхоллаш бола къахьегам, социализмана карагIдаьннараш фийла а тешаме а лорадергхиларах, тIема гIулакха тIа толамаш даьха XIX Ерригсоюзни партийни конференцена ма боагIара накъагIоргхиларах.

Даькъала хилда Советски Социалистически Республикай Союза денал дола Герзащцара Низаш!

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМ

СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТ.

СИЙЛЕНЦА ЦIИ ХЕЗА

Советски Герзащцара Низаш хьахилар вай пачча-хьалкхен, халкъа турпалча летописа юкъединхьад эггара лоархIаме йола событи хиларах тарра, ЦIе Эскар хьахилар, цун истори айхха дувзаденна да В. И. Ленина цIерца. Пролетарски революце тIема программа оттаьяр, социалистически Даймохк лорабара хьехам беннар из ва.

1918 шера январь бетта В. И. Ленина кулгал а деш, цо кулг а яздаь, арадаьккхар Болхлой — Ахархой эскар хьадарах дола Декрет. Цу тIа къоастаньй керда социалистически эскар хьахилара кIийлен принципаш цун дехкараш; революце бохабаьча помещикашеи капиталисташеи еш йола духьале йохаяр, социалистически Даьхе тIема интервенцех лораяр.

Гражданский тIом латтача хана ЦIеча Эскаро хIалакдир Колчака, Деникина, Юденича, Врангела эскараш, доазол дехьара дукхха боли интервенташ бохабир, цунца цо тIема летописа цIакхха йовргIоацаш юкъейхьар эггара хьалхара ший сий дола оагIонаш.

Парте бехктохамеча командни посташ тIа оттабир гIорваьнна вола полководеци тIема теоретики М. В. Фрунзе, снйленца цIи хеза военачальникаш В. М. Азин, В. А. Антонов — Овсеенко, В. К. Блюхер, Б. М. Думенко, Г. И. Котовский, В. И. Чапаев, И. Э. Якир, дукхха кхыбола революце турпалаш. Коммунистически парте кулгалдаро, дукхха эзараш болча партийний шоай болча хьокхамо, эскарахи флотахи хьахилийтар паччахьалкхен чIоагIа Герзащцара Низаш. 50 эзарнел совгIа болча коммунисташа шоай са дIаделар Снйлахь-боккхача Октября карагIдаьннараш лорадара.

Боккха теркам тIабохийташ хиннаб В. И. Ленина партизански болам шер а чIоагI а бара, эггара хьалхарча аргIана Къулба - седкъа Кавказе. Ужказа болх беш бар революце баьччас бахкийта Г. К. Орджоникидзен С. М. Кировн. Нохч-ГIалгIайченен цунца доазув долча районашкен белогвардейцаш эшабеча боккха лоархIам болаш хилар революце тешаме къонгаш Н. Ф. Гикало, Г. С. Ахриев, А. Д. Шерипов, С. К. Дудаев, кхыбараш. Бичерахова, Узун-Хьажий, деникинцийн бандашта духьал цхьана къиза тIом бир нохчий, гIалгIай, эрсий, гуржий, дагестанций, кхычар цIеча отрядаша.

Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дуза сий дола юбилей белгалдоаккхаш нийса хургдац Нохч ГIалгIайчене хиннача революционни тIема юкъе денале дакъа лаьца Гарданов Тоырхо-Хьажа дага ца вехача. Цун къонахчали партена а болхлой-ахархой Iаьдала а из тешаме хиларн вайна а тIехьа тIайоагIача тIехьенна а хьокхам ба. Цох ишта язду писателя А. Бокова:

— Воа нах! Хозий шоана тоний таташ? — аьнна мадхбузехьа пIелг дIахьекхар Тоырхо-Хьажас. — Деникина бIу тIабоагIа вайна! Николай паччахьа Iаьдал юхаоттаде гIерт уж!

— Из цIаккха хургдац! — цогIарч даьлар наха юкъера.

Цитара, майдан тIара, Малхбузехьа бодача новкъа баьлар говрабаьреш. Царна хьалха Тоырхо-Хьажа вар, срача дын тIа а вагIаш.

Аьрзоев Мусанн керте вола Долаюоара нахи Хамчиев Эльбли-Хьажа хьалха вола Инаркъера нахи майра, са дехка духьаллаттар цIоз ио тIабоагIача моастагIашта. Шийна тIехьарчар а кIел тIом беш барий а дог айдеш цIогIа а теха, ший дIаьха тур хьал а эккхийта, чухекар Тоырхо-хьажас, цунна тIехьха СоагIапчара нах чухьийлхар моастагIашта. ДIа а хьа а тIом беш цхьа юкъ яьлар. Легар моастагIий, легар цIе партизанаш а.

Деникинцашца баьча тIем тIа дизза къонахчали денали гайтар цIера ала санна воагаш хиннача революционера, СоагIапчарча персональни пенсионера Цечоев Жончора Саlада. Граждански тIема ветерана дагадогIа РКП(б) Моздокски комитета цхьан чрезвычайни заседане самооборона цIе отряд сихха вIашагIтоханза яргIоацаш хилара дош мишта къоастадир. ХIаьта партийни комитето сопадир дошлой отряди добровольцаш кийчбара Инаркъерчен СоагIапчарчен нахага кхайка А. Протасов вахийта. Цечоев Саlада хIаьта бокъонца йола пролетарски интернационализм гойтар, лоацдача хана 300 дошлочох датта отряд вIашагI а теха, цунца Моздоке вахар классови, къовсама тIагIолларча шоай эрсийн хIирийн новкъосташта тIо де.

Дукхха шерам дIадахачул тIехьагIа хIаьта РКП(б) Моздонски городской комитета хьалхара секретарь хиннача А. Протасова 1966 шера уж денош дагадеха «Ленинская правда» яхача газета тIа яздаьд: «Отряда командирех дика дагавоагIа сона Цечоев Саlад... Из керте а волаш гIалгIай цIе отряд хьахьачача гIулакх чIоагIа хувцаделар, къахьегамхоша партIата са даькхар...».

Коммунизмана духьала ль империализма шоллагIа йола «крестовн» поход хилар Советски Союза духьала германски фашизмо баьча тIемах. Социализм империализма эггара чIоагIагIча низа мадаггара духьальоттар дар из. Цу тIемо а, граждански тIемо санна, юха а хьахьехкар Советски начхьалкхе йохае гIерташ моастагIаша ледер дохаргхилар. Кот ца довларал совгIа, империализма позищеп мелйир цар.

Советски бIухой турпалал гучаяьлар тIом бола беннача хьалхарча деношке а. 1941 шера 22 июне — 4 сахьати 15 минути яьннача хана летчика Д. Кокорева ший самолет фашистски самолета тIатехар, хIаьта 1941 шера 23 августе зIамагIволча политрука А. Понкратова Снйлахь-боккхача Даймехка тIем тIа эггара хьалха ший деташа дIакъайлар фашистий амбразура. 1942 шера 23 феврале Псковщине, Чернушки яхача юрта иштта денале гIулаких дир мутIаренча А. Матросова. Из къаьстта белгал да Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи дезача дийнахьа даь хилараГа.

Цхьацца бола турпалаш хила тарлу моллагIча эскаре а. Бакъда вай Герзащцарча Низий турпалал массаза а дукххача бIухой хулаш я. Снйлахь-боккхача Даймехка тIема фронташка къонахчал, майрал, денал гойтарах ворхI миллионал совгIа волча бIухочоа орденаш медалаш еннай. Къаьстта денал дола гIулакх карагIдаларах 11 эзар сага Советски Союза Турпал яха цIи еннай. Царех 35 саг Нохч-ГIалгIайченера ва. Царех ба хIанз болаш бола турпалаш ни. Абрамов, Ермолаев, Сергеев, Иодис.

ЦIаккха лергIоацаш вайна юхейитай ший цIи нохчий халкъа воIо пулеметчика Нурадилов Ханпашас. Сталинграде тIом беш цо вийнав 920 фашист, 7 пулемет хьакхай, 12 фашистски бIухо караоалавьа. «Красная Армия» яхача фронтовой газето 1942 шера 21 октябре бIарчча оагIув хетайяр Н. Нурадиловна. «Вай Даймехка майра бIухо, Кавказа лергвоаца турпал, маьлха воI, лаьчий лаьча...» ишттача дешашца цIи якккхар вай мехкахочун газето.

Дунен шоллагIа тIом чакхбаккхара бокхха лоархIам болаш хилар советски Герзащцарча Низаша 1943 шу аханел тIехдаьнначул тIехьагIа яь дукхха йола операцеш, хIаьта 1944 шера къаьстта советски эскаро Берлин хьайоацкаш баьча геттара боккхача тIем тIа лаьцача даькъо, мадарра аьлча, тIехьхьара а йохайяр гитлеровски рейх, ерриг фашистски блок, котало йоаккхаш тIом чаких а баьккхар.

Советски Герзащцарча Низий эпсарашен салташен деза лоаттаду социалистически Даймохк лорабарах долча ленински васкеташта тешаме хулга, боккхагIбарий тIема традицеш дIахо ккухь. Шоай даьдайн дайн турпалча хьокхамашца къонахчал долаш, коммунистически уйланца, бIубенна, интернациональни советски патриотизм йолаш хила Iомабелар Советски Союза Турпалаш Аушев Руслан, Демченко Георгий, тIема орденаш медалаш енна Л. Капаев, А. А. Котнев, А. Сыроежко, С. Литвиненко, С. Сухоруков, Б.-Г. Гандаров, дукхха кхыбараш а. Афганистане тIем тIа майра лаьттача къонача бIухой-интернационалистий деналерча гIулаяха-боккха мах бир XXVII съезде М. С. Горбачева, революцена карагIдаьннараш лорадеча вежарашха долча халкъа новкъостал деш бокъонца интернационалисташ, вай Даьхен къулбехьера доазонаш лорадеча бизза бола патриоташ шоаш хилар цар гойталга белгал а даькхар.

Тахан вай дезду Советски Эскара кховзткъе итт шу дизар. Цу дерригача шерашка цун вахар хадданза дувзаденна хиннад советски халкъа, социалистически Даймехка вахарца. ХIанз халкъаца цхьана хьиннаре дакъа а лоац перестройка чакхйоаккхача. Герзащцарча Низийн советски халкъен ишттача цхьогIонца, парте хьакъале кулгал деш хиларца ба оборонни чIоагIа а эшадергдоацаш советски эскар хилара а низ.

СОЦИАЛИЗМИ МАШАРИ ЛОРАБЕШ

Снйлахь - боккхача Октября коталонах дIакъоастаде йиш йоацаш да СССР Советски Эскареи ТIема - Форда Флотеи истори. Ковтзкъе итт шера халкъа революционни карагIдаьннараш лорадеш, машари къахьегами лорабеш латт вай мехка Герзащцара Низаш. Революци лораяра Коммунистически парте, В. И. Ленина хьадьча цар тешаме лорабу советски халкъа хIама хьакхолла къахьегам, тешаме кхоачашду Даьхенна хьалхашкара ший деза денхар.

22 феврале съездий Кремлевски дворце хилар Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизара хетаяь Москван къахьегамхойи столични гарнизона бIухойи викалий торжественни собрани.

Гулбеннараша тIоараш а тохаш тIанйцар новкъостий **Горбачев М. С., Воротников В. И., Громыко А. А., Зайков Л. Н., Лигачев Е. К., Никонов В. П., Рыжков Н. И., Слоньков Н. Н., Соломенцев М. С., Чебриков В. М., Шеварднадзе Э. А., Яковлев А. Н., Долгих В. И., Маслюков Ю. Д., Талызин Н. В., Язов Д. Т. Бакланов О. Д., Бирюкова А. П., Добрынин А. Ф., Лукьянов А. И., Медведев В. А., Капитонов И. В.**

Укхаза я ишттa Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизара цIей дездеча яьхка социалистически мехкий военни делегацеш.

КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето моаршал дахьийтар Советски Союза Герзащцарча Низий бIухошкеи ветеранашкеи. КПСС ЦК Политбюро члена, КПСС ЦК секретара, КПСС МГК хьалхарча секретара Л. Н. Зайкова моаршал Iодийшар, собрани хьа а йийлар.

«Социализми машари лорабеш 70 шера» яха доклад йир КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, СССР оборона Министра арме инарала **Д. Т. Язова.**

СССР ОБОРОНА МИНИСТРА

ПРИКАЗ

г. Москва № 70 1988 ш. 23 февраль

Новкъостий салтийн матросаши, сержанташи старшинаш!

Новкъостий прапорщикаши мичманаши!

Новкъостий эпсараш, инаралаш, адмиралаш!

Новкъостий Советски Герзащцарча Низий ветеранаш!

Тахан вай халкъон цун бIухошеи торжественно дезду Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизар. Уж хьахилари дегIадахкари хадаргдоацаш дувзаденна да вай Советски паччахьалкхен историца. Ленина парте кхеллача Герзащцарча Низаша сий дола тIема никъ баьб. Граждански Снйлахь - боккхача Даймехка тIемай кънзача довнашка цар лорайир социалистически Даьхен кортамукъалеи ший лоIаме хулгеи, доврдоаца сий даькхар шоай.

Советски бIухоша шоаш вай халкъа безабалийтаб, социалистически мехкий къахьегамхошка, дерригача прогрессивни адамашка лархIийтаб Снйлахь - боккхача Октября гIулакха боарам боаццаш чIоагIа тIехьаоттарах, вай Даьхен моастагIашца дьча тIемаш тIа турпалали къонахчали гайтарах, интернационалъни декхар кхоачашдарах.

Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи Ди дезду перестройка кердача этапа, демократизаце, радикальни экономически реформа, общества Iилма - техническин социальнни прогресс сихъяра хьалашка. Советски халкъо практически кхоачашъю советски общества вахара еррига сфераш революционни кердаяхара Коммунистически парте оттаяь стратеги.

Арахьарча политика ленински принципашта тешаме йолча Коммунистически партеи Советски паччахьалкхенон чIоагIа а леррагIа а дIахьу дунен кхерамзлен долла хIама чулоаца система хьаяра, тIема кхерам мелбара тIаберзабаь КПСС XXVII съездо оттабаь никъ. Цу процессе лоархIаме мотиг лоац дукха ха йоаццаш Вашингтоне кулгаш яздьча СССР-еи США-нен юкъерча цар юкъера гаьна йолхеи кIезига гаьна йолхеи ракеташ дIаяхарах долча Договоро. Дунен халкъашта юкъера хьал дикагIхиларен тоадаларен реальни процесс белгалъяьннай. Бакъда, хьалха а санна, болаш ба тIема кхерам, хIаьта социальни реванш Малхбузен стратегеи милитаристски программайн юкъмоттиг йолаш юс. ДIадахача шерий урокаша тIахьех геттара фийла хилара, моллагIа а агрессор вохавеш хIама тоха кийча хилара.

Тахан СССР Герзащцара Низаш вежарашха долча социалистически мехкий эскарашца цхьана социализмана карагIдаьннараш, машар, кхерамзле фийла лораеш да. Советски Эскареи ТIема - Форда Флотеи низ болаш латт бIарча хьанйцача вай обществана йоагIаш йола позитивни процессаш. Эскареи къахьегамен коллективашка чIоагIлуш да керда политическин нравственно - психологическин хьал, гIулакхацара, кхоачамбоацараш ловрдоаца атмосфера. Лакхлуш да личин состав тIема чIоагIа кийча хилара, организованности дисциплинеи чIоагIъяра хьинар а инициатива а.

Новкъостий СССР Герзащцарча Низий бIухойи ветеранаши!

Аз даькъала дувц шо дерригача халкъа цIейца—Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизарца!

ТIеман политически кийчлуча, хIанзара герзи тIема техникеи Iомаеча, лаьтта, сигала, форда тIа тIема гIулакх шаьрдеча, тIема дисциплина ма могга чIоагIъеча Эскареи Флотеи личний составо дIахо а толамаш дахар лов сона.

СССР Герзащцарча Низий ветеранаш, чIоагIа могаш хилар, революционни перестройка гIулакхашта юкъе, общества вахара еррига оагIонаш кердайоахача тIема хьисапе оаш дакъа лацар лов сона.

Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизар дездеш аз **приказ** лу:

Тахан, 1988 ш. 23 феврале, моттигерча ханах 21 сахьат даьлча вай Даьхен столице городе — турпале Москве, союзни республикай столицашка, городашка — турпалашка Ленинграде, Волгограде, Одессе, Севастополе, Новороссийске, Керче, Туле, Смоленске, Мурманске, крепосте — турпале Бресте, хIаьта ишттa городашка Калининграде, Львове, Ростове-на-Дону, Куйбышеве, Свердловске, Новосибирске, Чите, Хабаровске, Владивостоке, Северо-морске цIейца хетаяь фейерверк е. Даькъала хилда Советски Эскареи ТIема-Форда Флотеи 70 шу дизар!

Даькъала хилда турпала советски халкъи цун тешаме авангард — Советски Союза ленински Коммунистически партин!

СССР оборона Министр арме инарал Д. ЯЗОВ.

МАШАР, КЪАХЬЕГАМ

Советски Эскар хьахиннача моттиге

70 шу хьалха вахар діадоладаьча Советски Эскара ший халача наьнъ тІа дукха турпалера гІулакхаш карагІдийнад. 1918 шера 23 январе Халкъа Комиссарий Совета «Болхлой-Ахархой Цlе Эскар хьадарах дола Декрет» тІаийцар.

Цун хьалхарча формированеша 23, 24-ча феврале Советий къонача республикана чухьийлхача немецкий эскарий атакаш юхатехар (Пскова юхха). Ма Цlеча Эскара хьалхара котало яр.

70 шу діадаьнад, цхьабакъда наха хІанз а дицденадац Цlеча Эскаро Петроград діалаца гІерташ хинна моастагІий эскар юхатохар. Хьалхарча коталонна хеташ тІом хиннача Пскова юххе монумент оттаяьй.

СУРТАШ ТІА: 1. Къонача бІухой тІема ветеранаца отставка волча инарал-майораца Псковщине хиннача тІемий доакъашхочуница Б. Н. Богомолова віашагІнхетар.

2. Художникий Н. Евстигнеева, Г. Прокопинске, В. Дмитриевске «Цlе Эскар хьахиларе яхача картина авторски копи.

ТАСС фотохроника.

Осмиев Хьамзат

МАШАРА САЛТЕ

Гитлер яьха къиза вьхха
Ший кІаьзавша аьча ноахал
ТІехьенашта дицлургбац...
Эзарз эзар іоажал тахха,
Рейхстага тІа байракх ергар
Таханара салте вац.

Немций гІаьрех лийтавац из,
Кхыча мехкий шахьарашка
Кортамукъал кхихьадц.
ТІема цІеро мийрцавац из,
Цкъаза легаш, юха гІетташ,
Малхбузенгахь ихавац.

Из цу хана наьхах воаллар,
Хіама ца хоьш ага уллар,
Нанас гІийла терказеш.
Цунна хацар ший да хІьта
ТІом тІа латтий, ший деналца
Гіаьрий танкаш лоалаеш.

Йоачах, екхах хувца ца луш,
Машар бахьан посте латт из,
Таханара вай салте.
Даьхен моастагІ гоахоаве,
Кхы а духгІ низ ба цунга,
Нагахь вайха из лате.

Мархіа хьарча бер а доаллаш,
Лакхе ваьнна,
Бронзах ветта
Цу Берлине латтар мо,
Цlоагіа латт из. Кийчча ва из
Юхатоха, моллагІдале,
Ший мехка тІадоагІа во.

ТІема хана цун даьх санна,
Цох садоаллаш, дунен тІара
Берригз новкъостагІ цунга хьеж.
Дег тІа цхьаккха бала бовцаш,
ТІема тата лерге доацаш
Бераш гІоза делакъеж.

Цун белажо хьалкхоаб таха
Халкъий машар,
Мехка сатем,
Доазон діоагІа цунга да.
Нагахь санна, кІоаргара баьнна,
ТІема сармак вайгахь такхе, —
Меттахь тоха герз а да.

ЦІАККХА БИЦЛУРГБАЦ ТУРПАЛАШ

Паччахьа іаьдалца машар боацаш къовсам лоаттабаьча цу событешца дакъалоацаш хиннараш хІара ди массаза дала кІезиглу. Цхьабакъда, уж денош мел таьна даьнна дале а, халкъа бицлац ший турпалаш. Соагіапча бахача наха дика дагавоагІа гражданскн тІем тІа хьинаре дакъалоацаш хинна шоай юртахо, персональни пенсионер Цечоев Джонгоре Салад.

...Лоамароша чІоагІа гІадбаха тІаийцар Советий іаьдал. Юртара юртага а довлаш кхаш доахар наха миска болчар іаьдал эттад, яхаш. Діаваьнна паччахь, цун гонахье, йоахар. Цхьабакъда, доал діахеца дагабацар біаьхий бараш. Массаболча оагІорахьа го а баь, чугІерташ бар кІайбараш. Моздока гаьна боацаш хьагІакхаьчабар уж. РКП(б) Моздокски комитето цхьан чрезвычайни заседане дийцар городера советски учрежденеш лораяра цІе отряд віашагІйолларах. Соагіапча, Долаков, Къаскам яхача гІалгІай юрташка вахийтар комитета член А. Протасов укхаза бахача нахагара новкъостал деха.

Лоаццача хана гІалгІаша віашагІъеллар 300 саг чувоагІа дошлой цІе отряд. Цун командир вар С. Цечоев. Дукхха ха яллалехьа Моздока кхаьчар из. Цох дувцаш документаш да Цечоева дезале цІагІа. Цу хана Салада деннача удостоверене тІа яздаьд: «1918—1919 шерашка Цечоев Салад Джонгориевич командир вар Цlеча гІалгІай дошлой отряда. Город Моздок лорвеш, Советски іаьдала ше мутІахьа волга хьахьехкар цо». Цунна кІел кхаь саго кулгаш яздаьд: Протасов, Бурцев, Игонимаков.

РКП(б) Моздокски городской комитета хьалхара секретарь хинначе А. Протасова уж дешаш дагалуцаш 1966 шера «Ленинская правда» яхача шоай районни газета тІа яздора: «Отряда командирах дика дагавоагІа сона Цечоев Салад. ГІалгІай Цlе отряд Моздоке кхаьчача гІоне гІулакх белгІала тоаделер, къахьегамхой аттагІа са даха баьлар...».

Дукха ха яккханзар Салада отряда Моздоке. Шин эрга юкъе кхаьчабар деникинцаш. Моастагі юхатоха оьрцагІдаьлар дерриг а халкъ Салада говрбеъреш Соагіапча бар. Денал дола командир керте а волаш, революце цІерах чакхбаьннача біухоша сихха кховчашйора командоване моллагІа задани.

Боккхача наха хІанз а дагадоагІа Сунженски дукъа тІехьашка ювлача моастагІий йоккхача топаша долла «Гіоті». Долакха-Юрта, ТІой-Юрта, Мочкъий-Юрта бахь нах цІеча эскархошца цхьаь духьала латтар деникинцашта.

Царна новкъостага баха безам болаш бар Салада дошлой, цхьабакъда, юрта гаьна вала йиш йолаш дацар ухха за этта хьал, чухьа кийченна уллуа латтар моастагІ. Дага довацаш кІайча инарала Султан-Келеч-Гирей нах юкъабахийтар Грозне йодаш йола шоай дивизи чакхъялийта аьнна.

— Шо а тхо а бусалба нах да. Цlий іоахийта дезаш моастагІал дац вайна юкъе, — йоахар парламентераша.—Тхо оаш чакхдоалийте, шоана цхьаккха зе ца деш діагІоргда тхо. Из ца дой — цІи теха юрташ йоагаергъя.

Цох хІама хиланзар. Кхаь юрта бахача наха добровольчески эскар тха юрташка гІолла чакхдаргдац, аьнна хаьдда жоп делар. Кхы хІама ца а хулаш, Тийрка гобакхха діавахар генарал. Деникински командованіе гора отта ца туга юрташ йохае, аьнна резерва кубански доакъош дахийтар. Шин батальоно діалийцар Ахлово, Исмаилово яха черсий юрташ. Вож шиъ — Къаскам, Долаков, Соагіапча яхача юрташка йолча гІалгІай отрядашта духьала дов де йолаялар.

Уж геттара сихбеннача хана Гарданов Товркхо-Хьажас алерах, шоай лоІамагІа баха безам болчар группа віашагІ а елла, моастагІий пулеметаш йохае гобакхха тІабахар. Деникинцашта дага дацар гІалгІай ницца шоашта майра духьала оттаргба, аьнна. Пулеметни команда йолча чухьийхар вай бараш. Дов турашкеи шалташкеи даьлар. ТІехьара сайцар моастагІий пулеметаш. Цу хана Салад ший отрядаца кІайбараша тІехьашкаьч дов деш вар. Дукха ха яллалехьа котало яькхарах дола цІогІарч хозар дехьа-сехьа. Дукха моастагІий боабир цу дийнахьа вай кІанташа, байдда кІалхарбаьннараш мара дийна бисанзар.

...Діахад шераш. Тахан дезду вай Советски Эскареи ТІема-Форда Флотеи 70 шу дизара цІей. Цхьабакъда, мел дукха ха діаяхай, аьнна цІаккха бицлургбац Октябрь бахьанца шоай вахар діаденераш. Царех ба вай мехкахой Гарданов Товркхо-Хьажа, Цечоев Салад, дукхха а кхыбараш.

Б. ЧЕРБИЖЕВ,
г. Малгобека тІемен къахьегамех сийлен музея заведующи.

СУРТА ТІА: С. Цечоев.

СОВЕТСКИ САГА ЛОІАМ

Фронте леладаьча дневника тІара

(ГІалгІай йоазонхо Б. Хь. Зязиков Сийлахь-боккхача Даймехка тІем тІа дакъа лоацаш хиннав. Шийна цига дайначох, ше лайначох даьд цо ер йоазув).

Июль бетта йІайха сайре яр из. Тха эскара тІема доакъоша хадданза моастагІчунца тІом бу шоллагІа кІира дар. ТІом бара пайданеГІа йола юрташ а аІенна моттиган а шийгара хьаяхар ца ловча моастагІчо денна а бийсанна а атакаш сацийтацар. Хьунашна, ушалашна, маневраш делаг халагІа доача моттигашка даиман ешаш хулар фашисташ. Цул совгІа, тІема толаш йола моттиган шоашкара яхар кхераме долга а ховш, хьалхагІа шоашка хинна хьал юхаметтаотгаде гІертар.

Нарезки яхача юрта юхе, 21 гвардейски дивизен доакъош латтар. Сатессача ГІоне боад къовлабаллалца ньча атакех хІама а ца хинна, фашисташа шоай лаккехьарча командованегара гІо дийха хиннадар. Июль бетта кхоалагІча дийнахьа сатоссаш юха а тІом болабелар. ТІемаца дакъа лоацаш дола цхьаккха а эскара тайпа дацар моастагІчо цу юкъе ца доаладеш. Даиман ца соцаш йтт-пхийтта цхьана хулаш, цхьааш діайоаллашехьа а шоллагІьяраш тІайоагІаш бомбаш етташ авиацн яр, «Бенна корта» цІи йола СС дивизен танкай доакъош дар туржаІ увттадеш. Авиацен а танкай а атакаша тІехьа гІаьлгІой эскара атакаш хулар.

Вай эскар тІехьашка дала дийзар. Юрташ З., Н., херх хьокха завод Б. йитар. Цу дийнахьа хьунаша юкъе аллийсар 300 немце, массехк йоагаяь танк, кхыйола тІемз кийчо. Сайранна боад къовлалуш тІом лаьІбелар нагахьа віаш дов деча йоккхача топий таташ мара хазапар.

Іазапе, халача сатеше, дегІ дувладаллал массава а фийла волаш яьлар из бийса.

Хьалхарча дийнахьа хиннар бицбеш, бирса, къиза юха а хьайр тІом. Шоай салтий, эпсараш техника, цхьаккха а хІама ца кходеш корзагІбаьнна хьайзар фашисташ. ВІаший доаллаха лаьттача вай шин армена юкъера дораеш йоаца чІоагІйинза йола моттиг а кораяь, цигга гІолла чухьадар моастагІчун къизача оакхарий хьисапе дьнна эскар. ВІаший духьала латта шин низ цхьатара бацар. Вай эскар а техника а эшаденна дар даиман ца соцаш беча тІеме. Моастагічунна хаддаза тІаухаш керда кхоачам бар масса а тайпарча тІема кийчонех... Вай арми гонна чуйисар...

Бийсанна кхо сахьат даьнача хана инарал Богданов волча а хинна юхабаьхкача тха командираша хоам бир тха 21 гвардейски дивизеца цхьана гонна юкъера довлаш царца цхьана тІом бе беза, аьнна. ХІаьта из дивизи хьалха латтар герзана, майралца, маькаралца мсастагІа эша а ваь, чакхъяла езаш. Тха отрядаца хийцираш тІема гІулакх довзаш, тІема кийчбенна нах бацар: поэт, писатель, журналист, художник, типографе болх бу кхалнах, ницца кхы цу тайпара машаре лийнна мехка, цІенна, дезалла кхерам тІаотталца герз бе долланза бола нах бар...

ТІом тІа лелаеча типографен боахам тІаболаш йиъ машина яр тхога. Хьу кхоачаенна, шаьрача арадаьннача хана духььала урагІдоаш дукъ нийселар. ТІехьара тетташ хала машинаш хьалтІаяха гІерташ тхо доахкача хана радиатор чура хий кхоача а денна, хьалхашкара машина сецар. Цу хинна морхашта тІехьашкара хьагучаннкхар моастагІчун йоккха бомбардировщик. Аьрдехьара а аьттехьара а фашистий йоккхача топашен минометашеи дов доладир. Снярдаш бомбаш гаьна йоацаш масса а оагІорахьара ювлар. Тхона зе хилалехьа, мичара ера ца ховш, тІанийсьеннача вай самолеташа кІалхардьхар тхо.

Общая яха зІамига хий а додаш, цу тІа тиллача тІаь тІа кхьачар тхо. ТІий дохадаьдар. Наьхага кхоачаргдолаш хий дар из машинаш дехьайоалалургйоацаш. Типографен база йита йитар, яьга машина мара, моастагІчоа карагІоргйоацаш.

Лоа а хьуна юкъе даьлар тхо, доккхача дукъах тІех а даьнна, цхьан сахьат тха кхы оаха никъ бича. Тхо гвардейцех къьастар. Титъаьитт саг а волаш отряд хилар тхох. Командир а корабир, отделеней командираш а къостабубелар. Разведка а охранени а йолаш бокъонца дола тІема дакъа хилар тхоах из ди діадалалехьа.

— Вай керттера декхар ла моастагІчунна кара ца долхаш, нах дІа ца къастийташ воайбарех діакхетар а, юха фашисташта духьала оттар а, — яхар оаха.

— Плен вахар — вайх сага, даьй-мехка тІемахочунна валара нийсса да!

— Кхеравенна юхаваргволчун сий довлда мехка а дезалла а хьалхашка!

— Ший даьй-мехка воІ лоархІаш вола тІемахо моастагІчунна караваха мегарг ца хиларал совгІа, плен вахара уйла ешаш хилар а могийтаргдац вай!

Цу тайпара вІаший деча къамаьлашта тІагІолла дага а доацаш митинга хьисапе хІама хилар. Цхьанне а діа ца кхайкадеш, хьалха ца доакхаш, ше-шегІа валад йир отрядо:

— Ший дегІ, са, вахар ца кходеш, моастагІчунцара къовсам коталонца чакхбаллалца герз Іодулларг ма дац вайх цхьанне а, моастагІчо баь го боха а берг ма-б вай, юха деррига Советски эскарца цхьана моастагІчунгара котало а йоакхгрг ма я вай, — аьнна.

Шоллагіча дийнахьа отряд сомъелар, дегІаера. Кхоалагіча дийнахьа отрядаца цаІ-ах эзар саг вар. Цу бус тхоах хьа а нхийта, отряда керте эттар гварден полковник Михайлов. Бийсанна шийта сахьат даьлча кийченна, шишна волаш діаэттар тхо. Герзаш кийча дар. Пулеметаш хьалхаяьлар, разведкана тІехьа хургйолаш. Эттара хьалха говраца полковник Михайлов водар, цун гвардейски группана тІехьа редакционни а политотдела а болхлой бар. Сосновка яхача юрта йисте кхаьчача петарам йолаш моттиг а аьттехьеи аьрдехьеи лакха кІа а дар. ГІар-тата дужадаь, меллашха гІа боаккхаш долхар тхо...

Эзарнел тІех саг вола лагерь гуйранна 5 сахьат даьлча йокхача хьунаГІа салаІа сецар. Массава а кІаьдвенна, меца вар. Кхоалагіа ди дар оаха са ца лоІа.

Сахьат далалехьа еррига лагерь ура яр. Из ди даьлар кІоаргача ушалашкеи, харшашкеи гІолла чанхдувлаш, моастагІа іехаве, чакхдовла моттиг лохаш. Сайрийна боккхагІболча командирий а политболхлой а совещани хилар. Тхоаш дола моттиг карта тІа белгал а яь, къулбаш а ийсдаь. Нелидовски боккхача новкъа тІагІертар тхо...

Тха батальона командира полковнико ший адъютант вахийтар екъеннача ротай командираш политрукаш хьабеха, хІана аьлча тІехьара решени царна діайовзийта езаш яр. БІаь метр гьна валалехьа фашистий пулеметчико даьра чов йир полковника адъютанта. Носилкаш тІа а вилла из вахьаш, саппосте тІемахой хьакхаьчача, доарахочоа го бир командираша тІемахошеи.

— Фу даьд цунна? — аьнна хаьттар рота командир волча капитана Соколовс.

— Гийгах чов яьй. Ер діаваьлар, — аьлар санитара.

Массехк кхы а вахьар но силкашца. ЦаІ ше воагІа, аьттига белаж геттара Іолох а енна, Іоух цІий. Цlий гочаТІа хьалтІадаьннад.

— Вай ротацарча ворхІ сага човнаш яьй, новкъост капитан. Ма дика кІант вар полковника адъютант Захаров. Дукха ха яр из вай дивизеца вола. Тхо човнаш хиннача ротагахьа діадайдача кхы діадахийтанзар тхо.

— Хьадовьа, фашисташа кхы а дов дергда шоана.

Батальона штабе со юхавеча, рота командирага Соколовга хиннар діадувцаш воаллар чов хиннарех цаІ.

— Топаш а автоматаш а цІенъеш доахкар тхо, новкъост капитан. ЦІаьххагьянна хьунна юкъера цхьанне цІогІа даьлар, — хІана дагІа шо, массава а лерг ма вий шо укх хьунагІа, аьнна. Хьога кхайка хьавена Захаров а тхона юххе латтар. ТІаккха цІогІа техар-аз, Іодувша, аьнна. Из аьнна со валалехьа немцаша пулемет техар. Ишта дага доацаш хилар из, новкъост капитан.

ТІемахошта юкъе латтар Соколов. БІаргаш, цІера товнаш санна, доагар цун, доккхо са я доахаш, даиман автомата тІа уллар цун кулг.

— Кхы хІама аьларий моастагІчо?

— Кхы хІама хаттанзар, капитан.

Бос цІий а бенна, товнаш санна сийрдабаьнна ши бІарг діалекхар цо моастагІчо пулемет техачахьа.

— КІантий, — аьлар цо, — дутаргдий вай фашисташа? Вай царна из укх сахьате юхадехгардга. — Кхы къамаьл доацаш ший рота латтачахьа волавелар Соколов.

Соколова роте мел вола саг гулвеннавар. Цига цхьабараш кхыча роташкара а бар. ТІемахой эгІазбаха а фуннагІа де кийча а бар.

— ХІа-хІа, — аьлар Соколовс, — лата а моастагІчунна етта а безам бар сона тІехьаваргва цо!

Сайранна итт сахьат даьнна ха хургьяр, башха боад а боланза, малх чу а биза. ХІара шо-шоай взводашца Соколова тІехьа йолаелар еррига рота, царех хьабеттабенна кхыча роташкара бараш а.

Цхьа ха яьннача гІолла пулемета тата даьлар, тІакхха вохкан, царна тІехьа автомата тхар а доладелар...

— ДІаетта оакхараш!а! — яхаш, цІогІа деттар Соколова. — Доллеі Доллеі — аьнна цІогІа техар батальона командира Михайлова.

— Даьй-мохк бахьан, вай новкъостий, ястий, йижарий, бераш бахьан етта моастагІашта, — йоахар цун сомача оазо.

Аз цІогІа детт сай йиш халлалца:

— Долле, дІаетта фашисташта!

— Бохабергба вай воашта баь го!

Даиман тхона духьале сий цхьа пулемети цхьа зІамига танки яр боккхача наькъа йистера тхона хьачуетташ.

— Лейтенант Изотов, — аьлар полковника ший разведчикага: — Хьайца кхо-виъ разведчик а нйце, теббе дІановкъа а ваьле, танк йоагаеІ

— Сержант Архипов, хьона задани я пулеметчикаш совцабе.

— Мегаьд! — аьнна, шакхе а баьдеча къайлаваьлар.

Бирсдена ломаш санна лел цІеэскархой хьунашта юкъе хІара къорг мел йоалача граната кхоссаш, духьале мел яьр тоІавеш, вувш болхар уж. Плен бахка безам бараш а нийслу. ХІанз ха яц моастагІа плен кхувла. ХІанз керттерадар — го бохабар, моастагІа эшавар да. Фашисташ корзагІбаьннаб, тІехьашкахьа уд. Царна хийттадацар шоашта селла бирса низ духьалбаргболга...

— Хьалхашкахьа! Боккхача наькъагахьа! Доллеі Доллеі Ура!

КорзагІвоаккха цІогІарч хьахозар гобакхха, ихорчихорч, гранаташ цхьанне а

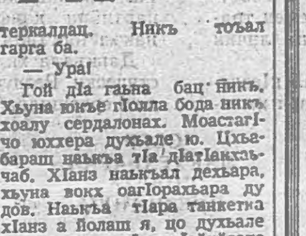

Вай халкъа цІаккха а бицлургбац шоай Даьхе бахьан долаш тІема жожагІате лаьтта бІухой — ветеранаш. Уж массаза а кагирхошта масал а хинна, латтаргба.

Царех цаІ ва хІанз а кІаьд ца луш, къахьегаш хьавоагІа Хамхоев Сулейма Дауд.

Бокхха чулоацам болаш да цун вахар. Дерригача советски халкъо сатийса котало таргайоалаяьрех цаІ ва из.

5-ча ударни эскара ветераний Совето шоай тІема дотагІчунга — эскара ветерана Д. С. Хамхоевга язду: «Тха хьамсара Сулейма Дауд! ПхелагІча ударни эскара ветераний совето хьона яйт наьхха тІа йоаллаю знаки «Ветеран 5-й ударной армии» яха удостоверении. Вай Даьхенна, партена историна хьалхашка сий долаш чакхваьннав хьо. Даьхено доккха баркал оал хьона, хьа цІи йоврГйоацаш діаязъяьй советски халкъа карагІдаьнача турпалерча гІулакхий летописа тІа. Вай вахаре чоагІ а денна, діаэттад ветераний сий делга. Аьттув а толам а балба хьа хьаьналчэ, беркатеча къахьегаме, кагирхошта интернационални, патриотически кхетам луча. Хьа дезалий ираз, аьттув хилба. Хьо лоархІаш вола совета председатель инарал-майор В. С. Антонов».

ТІом чакхбаьнна дуккха шераш даьнначул тІехьагІа ишгта дІайха моаршал а, совгІаташ а тІема доттагІаша шийна дайтача, бІаргашка хий эттар Дауда.

Цун тІема наькъаш зехьа ца хиннилга цІаьккха а бакъдора цу каьхато, 1941 шера

БІУХОЧУН НИКЪ

ший коара араваьлчахьа бирсача тІемах чакхваьнна, Берлине кхаччалца вахав из. Харькове, Москве тІом беш шийгара докхха денал а майрал а тойтад цо.

Немецки, польски доккхийча а зІамигача а додяча хих тІехвийнав, хийла хй чу ихав, човнаш, контузи хиннай. Бакъда, кхело ший тайпара гола йиттай цун вахаре. Деналца духьала ийттав Дауд Іоажала. Из ха дагаехача оал цо, вела а къаже: «Сога йиш яцар вала, сога хьежаш яр вай Даьхе, фашистацца мала латаргвар са кога метта, хІара вар ши-ший метта ма варий цига. Со-м хІанз а ва эшаш».

Дуккха тІема баркалаш яьхад цунна. Пулеметчика Хамхоевна карагІдьнна денале гІулакхаш бахьан долаш «За отвагу» яха медаль, шиъ Цlеча Седкъа орден, «За освобождение Варшавы», «За взятие Берлина» яха медалаш, кхыйола дуккха знанаш тиінай.

ТІемах лаьца цхьацца хІамаш ше дувцаш, дагаух цунна Берлине шоаш діакхача боахкача хана, шоаш болча цхьа командир вена. Полевой форма а тІаювхаш вар из. Наьхха тІа хьагуш цхьаккха а тІом тІа белгалваьнна знакаш а яцар. Уставо маяххар, чинагІа воккхагІволчунгара пурам а дийха, ший командирага йнстхилар старшина Хамхоев. Старшинана кІирвенна бІара а хьежа, тІавеначо хаьттар: «Малав е тІах а ма вий хьо дика кІант, кхы а діахо ишгта тІом белахь моастагІчунца,»—аьнна, ший турмала чу гІолла Берлин йолча оагІорахьа дІа а хьежа, аьлар: «Укх морча кІанташца кІира далалехьа вай цига хургда. Даудар болча венар Георгий Константинович Жуков хиннавар.

Пхи ди даьлча Берлин вай караерзайир. ХІаьта кІезига дакъа дацар вай мехкахочо Хамхоев Дауда цу юкъе дихьар а.

Пенсе ваха дуккха ха яле а, хІанз а тІехьа кхаьхьегаш ва Дауд. Из Іомавеннавац атта ваха. Обществана пайдане хила гІерташ хьавоагІа тІема ветеран.

Орджоникидзевская яхача станицерча бальдаараш дохкача тика чу болх беш ва из.

ТІем тІа санна, халонех бІу ца къожабеш, хьннаре къахьегаш, района а наха а боккха пайда луш, цар хьашташ кхоачашдеш хьавоагІа Хамхоев.

Из ва кагирхошца чІоагІа бувзам болаш, цахаддаш царца дагавувлаш, вІашагІветаллуш. Интернациональни, патриотически кхетам балара тІехьа чІоагІа къахьегаш. Советски эскаре шоай декхар кхоачашде болхача кагийча наха хьалхашка къамаьл ду, везаш хьаьша ва районерча школашка.

—Дауд, хье ираз долаш ваьхача санна хетий хьона?— аьнна, аз шийга хаьттача, Дауда аьлар: «Сага ираз ший кара да. Наьха хьашташ довзаш, нахага ена гІайгІа шийга еча санна хеташ, эшшача меттe царна накъа а воалаш, къаьстта Даьхе бахьан са діадала кийча а волаш хьо хиннавале, ираз долаш ва хьо. ХІаьта соцара из уйла цІаккха а діакъаьста хиннаяц. Цхьаькха а да са ала, тІехьенна тІехтоха хІама а долаш ваьхар-м хиннавац ираз долаш.

Т. ХАШАГУЛЬГОВА.

ХАДДАНЗА ЛОРАБЕШ

ДОГ МАЙРА КIАНТ

«756-ча стрелкови полка денал долча, дог майрача тIемахочоа — Евлоев Ювсапа Башира. Укх книжко дагаухийталда хьона, фашисташта духьала вай цхьана даь тIемаш», — аьнна автограф язъяьй «ТIехьарча штурма турпалаш» яхача, ше яздаьча книжка тIа 756 стрелкови полка командир, рейхстага комендант хиннача Советски Союза Турпала Федор Матвеевич Зинченкос.

Уж дешаш кхоачамболаш да хIанз Яндаре вахаш а совхозе къахьегаш а волча Евлоев Башира тIема наькъаш миша хиннад хара. Амма теркам тIаозаш да из цига нийсвалар.

Берригаш а машаре бахача хана зIамигача сага дага а дацар ший кхел ишта нийслургья, аьнна. Цхьабакъда, фашистски гIайрахой вай мехка тIалетача, массаболча советски кагмрхой санна дог сомделар цун а. Дунен тIа мел дола хIама диц а денна, цхьа уйла яр керта чу есса: «Кхайканза венача моастагIчох Даьхе мукъаякхха еза».

Башир шек вацар из уйла кхоачашъеча, ше накъаваргхиларах. Цудухьа хIара денна хIана дац, аьнна дехар дора цо моттигерча Iаьдалга ше тIем тIа вахийта, яхаш. Бакъда, 1942-ча шера каяьлар цунна ший уйла чакхъякхха. Воддаше а зIамагIболча командирий курсашка вахийтар из. Цига а бIаргадейтар гIалгIай зIамигача саго ше тIема гIуланх дезаденнеи леладе ховргдолаши волга.

КIезиг-дукха ха яьннача гIолла Кубански казачий корпуса-ца цхьана гIаьрахошта духьала лата волавелар Башир а. Кхоачашхилар цун дага лаьттар МоастагIчоа юхь-духьал эттар из. Цхьан дийнахьа лира тIом болабеннача хана, гIаьрахошцарча эгIазалах хьалдизза долаш ший дог Iобаде лаьрхIар зIамигача саго. Шоай лаьтта, шоай цIарга баха советски нах фашисташа шоашта бодча Iоlама сн тIара а баьха, хIалакбе гIерташ хьувзабар Iоалацар цунга.

— ТIом, тIом ма бий, — йоах Башире, — Е Iа дIатохаш е хьона хьатохаш мара хила йиш мичий тIем тIа. Сона цига хала човнаш хилар. Сайх хиннар фуд ца ховш, госпитале кхьачавар со.

Госпиталера вийрза Евлоев араваьнначул тIехьарIа ший корпусах юха дIакхета вашtIехьдаланзар цунна. Бакъда, моастагIа вай лаьттан тIа а волаш, цIаверза дага вацар из. Цу хана кхьачар Башир Зинченко Федор Матвеевич командир волча 756 стрелкови полке.

Дукхха хана шоашта вовзаш хилча санна, тIаийцар из полкерча бIухоша. Къьстта хьоашал тессар Башира сержантаца Тарасенкоца, бIухочунца Коломиецаца.

ТIема наькъаша Латверча Каунат яхача юрта кхоачавир ший полкаца цхьана Евлоев Башир а. Юрт немцашка дIа ца яккхийта духьалъэттабар ераш. Чухь са доацаш санна майра тIабоагIар моастагIий. Ерригга маькарло а говзал а юкъеяькхаяр цар. Бакъда, советски бIухой шоайх цаI дийна а вусаш, тIехьашкабовла дага бацар.

Цу тIемах а ший полках а лаьца тIехьарIа Ф. Зинченкос язду: «Атта дицлургдоацаш ди дар 1944 шера 22 июнь. Латвера Каунат яха юрт бахьан тIом бещ яр полк. Духьала цIоарIа эттабар гитлеровцаш. Кхозза атака йир майора Чернобровкина батальоно, кхоззе а аьттув ца боалаш йисар», — яхаш.

Амма, аьттув ца баьннача, Iе лаьрхIа боацача вай салташа юххера денал ураоттадир. Вlаши кач а ухаш, кънза тIемаш дар доладеннараш. Ши бIаь метр мара гаьна боацаш тIакхаьча бала боахкар немций. Мангалхочо буц хьокхаш санна, Iобехкабар советски салтий.

Цу ханна окопашкара хьальаранккхар полка командир Ф. Зинченкон Кринини. Советски пулеметий тата сецача гIуланх лертIа доацилга хайра царна. «Немций гаций шоанаI — яхаш командира детта цIоrIа шийна хьахезача, ше уллачара хьалъура а ийккха ший пулеметаца моастагIчоа юкъе чуволавелар вай мехкахо Евлоев Ювсапа Башир. Массехк секунд мара яьннаяцер атаке боагIача немцашта юкъе, уж легабеш пулемет етташ из волча хана. «ТIехьарча штурма турпалаш» яхача ший книжка тIа полча командира Ф. Зинченкос язду: «Пулеметчик Башир Евлоев моастагIашта юкъе бIаргавайча дагадехар сона: «Со а ма вар цхьан хана пулеметни взвода командир а во воацаш пулеметчик а», — яхаш.

Минометчикаш арти л л е ристашца цхьана юххера денал ура а оттадий. из юрт ахкар хьайоакхх. Цу тIемашка хьалхарчурца моастагIчун окопашка кхоачаш а дегIалъуха леташ а шоай майралца белгалбаьнабар Евлоев Баширн цун новкъостий Тарасенкон Коломиецн.

ТIема наькъаrIа дIахойдаш йола Баширар полк августа бетта юххье цхьан дийнахьа сецца Айвазксте яхача хих тIех а яьнна, моастагIий оборонана чуелар. Малх далкъийга кхачалехьа дикка гаьна баьннабар ераш. Цхьабакъда, немцаша контратака йолайир. Iалаьмате лира тIом болабелар.

Цу унзарча туржаIа юккъе Евлоева хьахезара:

— ТIемага кийчье пулеметаш! — аьнна цIоrIа теха зовне оаз.

Эрий яьннача буц санна, немций хьакха йолавелар «максима» яха ши пулемет. Царех цаI дог майрача кIанта, вай мехкахочун Евлоев Башира яр.

Кхы духьалъотта низ а боацаш, боабаьраш лаьтта а бусаш, тIехьашкахьа баьлар гIаьрахой. Хlаьта Башира пулемета расчет цу тIем тIа ший тайпара белгалгIяьлар.

ТIема наькъаш дIаьха дар. МоастагIчо мехка дIа мел лийца моттигаш мукъайоахаш дIадодар Советски Эскар. Ишта ший атта боацача наькъ тIа гIолла йодар Евлоев юкъе вола стрелкови полк а. Бакъда, Шпрее яхача хин юхе полк дIакхачалехьа Башира юха а хала човнаш хилар. Новкъостех къаста вийзар цун. Юха а госпитале кхьачар Башир. Дукха ха ялалехьа тIом а чакхбаьлар. Амма ше чов хинна волаш дагаухар цунна «Хlанз са новкъостий мичахьа кхьача хургба-хьоrI» яха уйла. Радио чу гIолла мел беча хоамага лерг дилла ладувгIар.

Хlаьта Евлоев юкъе хинна 756 стрелкови полк цу хана рейхстага штурм еш яр. Дукха ха ялалехьа Баширага цхьана тIом беш хиннача Егоровси Кантарияси рейхстага тIа советски байракх Iотlа а ерIар.

Ишта я вай мехкахочун, денал долча къонахчун, Яндаре вахаш волча Евлоев Ювсапа Башира тIема биографи. Хlаьта хIанз юртбоахаме хьанала къа а хьегаш, дика, эздий дезал кхебеш вахаш ва из.

Х. ГАГИЕВА.

ВЕЖАРИЙ-БIУХОЙ

«Хьамсара Гирихана Заретханг Оаха чIоаrIа раьза а долаш, хоам бу Шун вало Мурада Iалихана ший тIема декхар, сийлахь-йоккхача Даьхен хьашташ тIема дувно а уставо а дIадехарашка хьежжа Даьхе лорабелахь, аьнна оаш даь даь-нейнеи наказ тешаме кхоачашдеш хиларах.

Хьинаре къахьегаш цо яькххай тIема а политически а кийчон отличник яха цIи ший тIема говзала мастер хинназ цох. Тхоай тIема даькъа лични составаца цхьана докхал ду оаха цунна карагIдаьнначох. Оаха дег тIара баркал ях Хьона вай социалистически Даьхен сий дола доазош лорадара хьал а кхевзь, Советски Эскара тешаме вог валарах.

Хьай воIах доккхал а деш, сатийнна къахьега йиш йолаш я Хьо, вай паччахьалкхен сий лакхдеш а цун низ совбоахаш а...».

Из письмо дайтад тIема даькъа командование Назрановски № 3 йолча юкъерча школа хьехархочунга Цурова Гирихана Заретханага. Даьна-нанна кхы цул доккхаrIа совгIат хила йиш яц мехка накъавоалаш, дика вог кхевзь аьнна баккхача кхаах. Хlаьта доккхал де мегаргдолаш ба а ба Мурадеи Заретханеи дезал.

Iалихан нийсвелар Тюменски областа тIема даькъе. Цу тайпара долча тIема доакъошка ца ховш нийсаевнавацар зIамига саг. Iалихан эскаре вигар Орджоникидзерча горно-металлургически института шоллагIча курсера. Ухгаза цо Iомаеш хинна говзал яр заводашка оборудованена механизаци елга. Механизированни долча тIема доакъошка чIоаrIа накъадаьлар институте дешача хана цо Iомадаьр.

Къона бIухо эскаре яькххача хана подразделене командирага кхоачаш лакхверлар. Массаза а лакха дисциплина йолаш, шийна тIадилла дехкар дизза кхоачашдеш хьавера из. Старшинас новкъостал дора тIема даькъа командованена коллектива барт тоабара, уставной порядок лораяра.

Iалихан хийжаз ВЛКСМ комитета секрота, ВЛКСМ бюро а членаяла. Ленински цIен Совета председатель хинназ. МоллаrIа шийна тIадилла гIуланх инициатива а йолаш, ший ханнахьа кхоачашдаьд. Идейно-политически а культурни а боарам хадданза лакхбеш хьавеназ из. Конспекташ а уттаеш, Iомадаьд марксизма-ленинизма классикий балхаш, парте XXVII съезда а цул тIехьарIа хиннача КПСС ЦК пленумий а материалаш кIоагIга йовз. Цудухьа массаза а тIехдика оценкаш хинназ цун политически дешаре. Ишта дика лелаяьй шийга хьаенна тIема техника, герз. ТIема даькъан а батальона а командованес совгIаташ а телаш, дуккхаза белгалвахьаз из. Iалихан ва 2-ча класса специалист.

Эскаре цо яькххача хана дукха новкъостий байзар Iалихана, цхьаболчарца чIоаrIа доттагIан а тоссаделар. Эхь-эздел долаш, эшаш мотгиг нийсъелча массаза а оарцагIавала кийча вола зIамига саг дукха везар новкъосташта, тIема даькъа командованена. Даьхенна дизза гIуланх даь, шийна тIехьа баркал долаш дукха ха йоацаш цIавеназ бIухо.

Цул массехк бутт хьалха Даьхен гIуланх даь ваьлар Iалихана воккхагIвола воша Тамерлан а. Цаl Владивостокеи вож Тюменски областен хинназ шн воша, тайп-тайпара хиннад цар тIема доакъой а, цхьабакъда, цхьанне яздйча санна я цар характеристикаш. Шаккъе а тIема а политически а кийчон отличникаш, эхь-эздел долаш ва, яхаш дувц царех. Мичара доагIа из? Деррига а цIагIара дIадолалу. Берий хана хьалхадаьхар дохаргдоацаш чIоаrI а дале, дIаотт саг воккха хилча а. БIухой даси нанаси бераш саххетаргдаьлча гIоне массаза а дувцаш хиннер цаI дер: тешаме хилалаш, халонех ма кхера, новкъостий лархIа, бокххагIчар сий де. Из хьехар кагийча наха чIоаrIа накъа а даьлар.

Тамерлан а горно-металлургически института 4-ча курсера вигар эскаре гIулакх де. Из нийсвелар хьалха латтача тIемагIишлон отряде. Эскаре эггара хьалха дIадехаш дар да лакха дисциплина а йолаш бехктокхаме хилар, тIема дувно а уставо а дIадехар ший ханнахьа, дизза кхоачашдар. Ишта бIухо а хинна дIаэттар Тамерлан. ВоккхагIволча сержанта Т. Цурова кулгалду подразделени дукха а ха яллалехьа дикагIчарех цаI яр шоай часте. ТIема гIишлош хьалъеш болча бIухоша дика кхетадора шоашта хьалхашка латта деххараш, барт тайна. моллагIа харцахьа дола хIама ловргдоцаш йола коллектив хьахилар цох.

ЦIеча Байракха Тихоокеански флота газето тIема гIишлош хьалъеш болча бIухоех яздора: «Производстве а подразделене а йизза порядок шоеш лелаеш болга хьахьекхар боккхагIволча лейтенанташа Ю. Федосеева, И. Козюра, лейтенанта Г. Спесивцева, зIамагIволча сержанташа Т. Цурова, М. Мелконяна. ГIишлонхоштатихоокеанцашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалха латтача цу отрядо лакхха лоаттаду ший сийр».

Кагийча наьха даьшта хинна а ца Iеш, вай массанена дика кхаа ба ишта дика кхоачаш кхийна хилар.

Шаккъе воша тIема гIуланх бокъонца Iомадаь, КПСС членалла кандидаташ а бокхагIбола сержанташ а болаш цIабаьхар Наьсаре. Цlагlа цхьацца хIама йийца дезала хала хилар кхераш эвочно а ваьнне, шаккъе балха вахар: Тамерлан — «Октября 40 шу» яхача совхозе, Iалихан — Кавказски перевальни машинник буллача балха ваха кийчлуш ва. Ишта нийсагIа хила а мега кагирхоша дIаболабаь никъ. ДикагIа довзаргда вахар, шоаш а сихагIа когашта ураоттарга. Хlаьта керттера дар — халонех ца кхерар долаш ма дий царга. Из ишта долга хьехьенхар вежараша шоаш эскаре яьккхача хана а.

М.-Б. ЦИЦКИЕВ.

СУРТА ТIА: Тамерланн Iалихани.

ДЕНАЛАХ ВОХАНЗАР

Диъ шу хьалха Советски Эскаре гIулакх де тIавийхар Грозненски района «1-й Молочный» совхозе болх беш хинна новчий зIамига саг Черсиев Хьасан. Ашхабаде кхьачар из а цун нийсархой а дIабугаш хинна поезд. Укхаза Iо а баьха тайп-тайпарча тIема доакъошка дIаса бийкъар кагий нах.

БIухочун говзал Iомаяь ваьнна зIамагIвола сержант хьожажу Среднеазиатски тIема округе, хIаьта укхазара из дIавохийт лоаллахарча Афганистане».

Дукха ха ялалехьа цох хул взвода командира заместитель. Халеи чоалханеи декхараш да цо ший новкъосташца кхоачашдераш: наькъашка патрулировани яр, вежарашхарча афганцашта гIо да дара дIаухийташ дола халкъбоахама мовхьаш йица йолха колоннаш лораяр, царна душманаша кIийленаш ергйоацаш гаьнна разведка яр, ишта кхыйола заданеш кхоачашъяр.

Ший декхарех дика лоархIавора Хьасан, визза гIонча вар взвода командира, дика новкъост вар взводерча бIухошта. Хардо а йоацаш, доагIар хьадехар салташкара, эшачоа гIо, хьехар дора, халагIа дола дукъ шийна хьатIаэцар. Цудухьа новкъосташтта а командиршта а дукхавезар, цун сий дора.

Цхьан дийнахьа Iалаьмате бехктокхаме а кхераме а задани елар взвода — афгански новкъосташца цхьана гаьнна рейд е. Мел эша гIирса а кхача а нийца новкъабаьлар бIухой. Взвода дикка хьалха а ваьнна, никъ тохкаш вар Хьасан кхы а ший шин новкъостаца.

Вийсанна шийтта сахьат даьннача хана царна го а баь топаш етта болабелар душманаш. «Тревога» аьнна араикха взвода командир вежар, хала чов а еш. Бакъда, цун заместитель сержант Х. Черсиев воханзар. Сихха командовани шийна дIатIа а нийца, деррига дир цо цIаьхха дов де болабеннача душманаша баь го бохабара, уж юхалахкара. Сахиллалца лаьттар тIом. Човнаш яь а боабаь а кIезига бацар советски бIухоштен афганцаштен юкъе, бакъда, дIа мел хьежача дадар боабаьча душманий дакъаш а. Шоай кхы хIама денз дIакхоачаргбоацилга кхетадаь душманаш тIехьащкахьа баьннабар, никъ мукъа а буташ.

Командоване ейна задани толаме кхоачашъярах, банданаш юхатохаш денал а командирски говзал а гойтарах Черсиев Хьасана делар деза совгIат — ЦIеча Седкъа орден, дуккхача цун новкъосташта еннаяр «За отвагу», «За боевые заслуги» яха медалаш.

Дукха ха йоацаш Грозне хилар ДОСААФ обкома отчетно-хоржама конференци. Цига дакъа лоацаш хилар бIухо-интернационалист Черсиев Хьасан. Цига ше къамаьл деш, дог а лазаш, дийцар цо республика юххьанцарча организацешка, къьстта школашка тIема кийчо яра гIуланх къьстта во вIашtIехьдаьккхалгах, дийша а баьнна эскаре болхача кагирхошта топ нийса тоха ца могалгах, герз царна довзаш ца хиларах, тIехьарIа царна из геттара Iаткъаш хиларах.

ЛурчогIа цIавера Хьасан. Цу шера деша эттар из Назрановски совхоз-техникуме. Из чакхъяькхача цох хургва зоотехник.

— Юртбоахаме дуккхача шерашка къахьегаш хьавенав са да, цунна чIоаrIа ловра со а хьайбаш леладеча болх бе водалга, специалист а волаш. ХIанз цхьа-ши шу даьлча кхоачашхургда цун дагалаьттар, — яхаш дувц Хьасана. — Техникуме сона корабаьб керда новкъостий а. Царех эггара айххагIа са бувзам бараш ба М. Аушев, М. Чемурзиев, кхыбараш. Уж а аз санна эскаре гIуланх дай ба, ала хIама доацаш дика чакх а баьннаб.

Р. АУШЕВ.

СУРТА ТIА: Хь. Черсиев. Автора сурт.

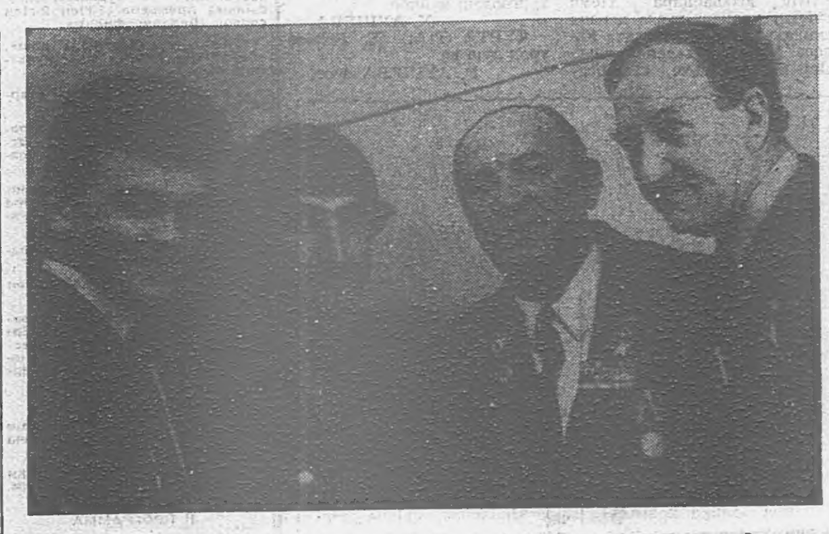

Иодис Алексея берал тIом хьалехьа даьхача дуккхача берийчул эргашагIа хиннадац. ЗIамига волча хана сабаре, сатийна хиннав, хьалвоккхахилча футбол езаеннай. Цу хана цIи тилланза волча шоай футбольни команда вратарь хиннав. КIезига а кхыча гIуланхех мукъаволаш йоккха ха Грознерча «Динамо» а, «Нефтяник» а яхача стадионашка йоккхаш хиннав Иодис Леня.

Эггара дикагIвола голкипер санна Грознерча къонача футбол езарашта юкъе цIи дIахеза хиннай цун, тIехьагIа Леня а цун новкъостий а «Спартак» яхача обществе дIачуйцачул тIехьагIа уж юкъе а болаш къонабарий команда вIашагIъеллай, тIаккха республика спортсменашта юкъе а дIахезай Леняй цIи.

Цу хана А. Иодиса эггара дукхагIдезаш хиннад ши хIама — спорти «Красный молот» яха заводи. 1942 шералца цу заводе токарь хиннав из. Цу шера март бетта еннай цунга военкомата повестка, хIаьта Владикавказа тIом хьагарга гIертача хана эггара хьалха тIем тIа а нийсвеннав мугIарера А. Иодис.

Хала а кхераме а гIуланх хиннад тIом кIоаргбеннача шерашка къонача бIухочо кхоачашдеш хиннараш. Разведчик хиннав вай мехкахо. МоастагIчун «мотт» ба эггара хьалха из вохийташ хиннав. А. Иодиса цIаккха а тешам боабеш хиннабаш.

Кавказе, Крыме тIом беш хиннав Алексей Дмитриевич. Эггара хьалхарбаращца хиннай сержант Иодис командир хинна разведчикий взвод. Се-

«РУС» КАРАВАХАНЗАР

Ше салте волча хана тIема наькъашка баьхар мо цIена, тешаме мул ба тахан ухо къахьегаме боахар а», — аьнна хийтар сона Назранерча автотранспортни предприяте диспетчерче Цечоев Мусий Мехьтена се бIарахьежаш вагIаш. Укхаза гIолла чу-ара ювлача машиний тIахьожамхо ва из. Ткъо шу гарга ха я из АТП тайптайпара балхаш деш вола. ДIадахача шера Октябрьски револююе 70 шу дузача дийнахьа 70 шу даьлар Мехьте а. ХIаьта а ший таханара пост хIанзехьа йита лаьрхIавац из. Из де велча, кулгалхой раьза а хургбацар, хIана аьлча цо мо цIена из болх бергбола саг лаха атта дац. Дукха совгIаташ тийнад цунна, дуккхаза могавьв ше балха волча.

Ишта хиннад цун тIема шераш а. Ший ханарча наха мо тIема кийчвала-м цо а лаьрхIадацар. Цу хана наха, къьстта гIалгIай къаман, эггара чIоаrIагIа эшаш хинна хьехархочун «професси Iомае аьнна, Орджоникидзера, хьехархой техникуме деша вахар Мехьти 1933 шера. Цхьабакъда, из йистеякхха аьттув баланзар. ХьалхагIа Грознерча ФЗУ деша а ваха, дерригача дуненна хьалхашка уж дIаайттар социализм, дунен халкъашта юкъера кхерамзле, дунен тIара машар лорабара нийсхон гIуланх ше кхо ца деш лоаттадергдола патриотийн интернационалистийн эскар, кортамукъале яхьаш дола эскар хиларах тарра.

Советски бIухой тешаме ба шоаел хьалха хиннача тIемахой турпалча традицешта, социалистически Даьхе лораеш, шоай интернационални декхар кхоачашдеш денале гIуланх де кийча а ба.

Вай республикера эскаре гIуланх де бахача 350 совгIа волча эпсара, салтечоа, сержанта тIема гIуланх дика дарагIеи интернационални декхар кхоачашдарагIеи орденаш а медалеш а еннай. Царна юкъе ва Советски Союза Турпал подполковник Р. Аушев, орденаш енна цун ши воша Адами Бахьаудини, Советски Союза Турпал лейтенант Демченко (вийначул тIехьагIа еннай цIи), тIема ЦIеча Байракха орден

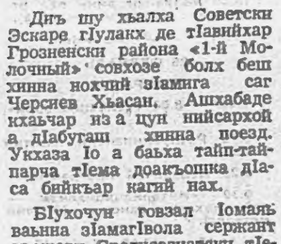

ТIаккха Черменерча консервни заводе болх беш хилар из. Цигара 1938 шера арме вахар.

Киеве автотранспортни курсаш яьхача, ше къьстта йолча Житомирски 395-ча батальоне хьожавир Мехьти.

Цул тIехьагIа — Фински фронт. ТIаккха тIом сецача, цигара Борисполе юхаера цар батальон.

Цигара дIаболалу Мехьте тIема никъ, 1941 шера 21 июне Iуйрийна 6 сахьат даьлча.

ТIема прпасаш дIа-хьа кхухьаш вар Мехьти ший «ЗИС-5» яхача машинаца 1942 шера 19 ноябре Сталинграда аренашка тIемаш деш йоккхача топа пхо а кхийтта, лотаелар Мехьте лелаяь «ЗИС». Лозаваьвар Мехьти а. Хlаьта а чов сел кхераме яцар. Цудухьа кузов чу яьда авиабомбаш лелхалехьа кабиначура аравала кхийра цун. Хlаьта а гаьна вала аьттув баланзар: йоагаш латтача машина тIехьашкара немций цIогIа хозар: «Каравола, рус»I яхаш. «Рус» каравоагIаргвоацалга хайча, автомат йолаелар. Вежар Мехьти. Бакъда, лега-м уж бир йккхача «ЗИС-о».

Цхьа юкъ яьннача гIолла хьакхийтача хайра Мехьтена немций пхо меттахьа ца кхеташ бисалга. Гонахьа саг вацар, йккхача машина юхе венна илла массехк фашист мара.

Госпитале дарба даьчул тIехьагIа юха а ший батальоне кхоач из. ЦIенна «ЗИС» лу Мехьтена.

Цу хана денз кхы зе-зулам, чов ца хулаш чакхбаькхар цо тIом. Даймехка тIема ордени кхыдола деза совгIаташи наькх тIа а дадаш, цIавеча денз цхьа ди юкъе ца долийташ къахьегаш хьавоагIа из.

Къонабарашца дукха тIема-патриотически кхетам балара болх бу Мехьте ше болх беча а ше вахача Наьсар-Керте а. Из юкъе воацаш, цо дош ца оалаш, цхьаккха мероприяти чакхъялац АТП а юрта а.

Ишта бIаьха, беркате бакх тIема а къахьегама а ветерана Цечоев Мехьте никъ.

М. ЗАНГИЕВ.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТИЙ ЭСКАР

СССР Герзащцарча Низий тIема мугIаре цхьан гIуланх деш ба вай мехкарча дерригача къамий къонгаш. Шоаш кхо ца беш къахьегарцен гIуланх дарцен цар лакхду Советий мехка эскара сий — историе чухь эггара хьалха хьахиннача халкъий доттагIала эскара сий, цун турпала традицеш, сийленца кхоачашду цар шоай патриотический интернациональнии декхар. Ух шера— СССР Герзащцарча Низий 70 шу дузача шера — деррига халкъаца цхьана бIухоша дог гIоздаьнна къовсам лоаттабу общество революционни эгIаякхкхара тIехьа, фийла лораду вай дуккхача къаьмий Даьхен доазонаш.

1918—1920 шерашка къулбехьерча контрреволюцена духьал лоаттабеча къовсаме денале дакъа лаьцар вай республика къахьегамхоша, 1918 шера 11 августе денз 12 ноябрага кхаччалца бIаь дийнахьа Бичерахова кIайча казакий бандаша тIом лаьттар Грозне улицашка. ТIема ала баьнна йоагаш яр ГIойтIе, Iалхан-Юрт, Долакха-Юрт, ТIой-Юрт, Экажкъонгий-Юрт, СурхотIе, Воздвиженски станица. Советски Iаьдал Нохчашкахьа лорадеш цIеча Эскара мугIараш чIоагIлора, лакхлора цар денал. Тийркаца Советий Iаьдал оттадеши чIоагIдеши Коммунистически парте бахкийтача Г. К. Орджоникидзен С. М. Кировен кулгал а деш, деча тIемашка хьахилар революце турпалаш Н. Гикало, А. Шерипов, Г. Ахриев, А. Дьяков, С. Дудаев, кхыбараш а.

СССР халкъий доттагIаши вошали бокъонца хьахьекхар Советски паччахьалкхе чIогIа хиларо, мехка Герзащцарча Низий денало Сийлахь - боккхача Даймехка тIема шерашка. ХIаьта из ма барий адамий историе чухь хиннача тIемашта юкъе эггара а къизагIеи халагIеи хинна тIом. Цо дIахьекхар Советий Iаьдал латтача шерашка хьахинна вай мехка къахьегамхой политически духовнии цхьоагIо йохаргйоацаш, Герзащцарча Низий бIухой эшаргбоацаш хилар.

Коммунистически парте тIахьийха берригача советски нах, цхьа саг санна, хьалгIайттар моастагIчоа духьал тIом бара. Цар денале тIом бора фронте, хьиннаре къахьегар тыле. Советски Даймехка нтташи бIаьши эзараш бола къонгаш а мехкарий а Сийлахь - боккхача Даймехка тIема фронташка къонахчали майрали гайтарах тIема докхийча совгIаташца белгалбир.

Фашистски захватчикашта духьал лоаттабеча къовсаме лохалургдоаца сий даьккхар Нохч - ГIалгIайчен эзараш болча къонгашеи мехкарашеи. Царна юкъе яла а йоагIаш Советски Союза Турпала цIи елар Нурадилов Ханпашийна, Заболотный Ивана, Идрисов Абухьажийна, Иодис Алексейна, Крутов Петра, Магомед-Мирзоев Хаваджена, Абрамов Шатиела, кхычарна.

Берригача мехка къахьегамхоша дувцилге йоацаш чIоагIа хьаллоацача ленински парте кулгалдеча Герзащцарча Низаша дIахьекхар геттара тIом бара гIоккха говзал йолаш, эшалургбоаца сина низи моакхаза овхари долаш шоаш хилар.

Дерригача дуненна хьалхашка уж дIаайттар социализм, дунен халкъашта юкъера кхерамзле, дунен тIара машар лорабара нийсхон гIуланх ше кхо ца деш лоаттадергдола патриотийн интернационалистийн эскар, кортамукъале яхьаш дола эскар хиларах тарра.

Советски бIухой тешаме ба шоаел хьалха хиннача тIемахой турпалча традицешта, социалистически Даьхе лораеш, шоай интернационални декхар кхоачашдеш денале гIуланх де кийча а ба.

Вай республикера эскаре гIуланх де бахача 350 совгIа волча эпсара, салтечоа, сержанта тIема гIуланх дика дарагIеи интернационални декхар кхоачашдарагIеи орденаш а медалеш а еннай. Царна юкъе ва Советски Союза Турпал подполковник Р. Аушев, орденаш енна цун ши воша Адами Бахьаудини, Советски Союза Турпал лейтенант Демченко (вийначул тIехьагIа еннай цIи), тIема ЦIеча Байракха орден енна лейтенант (вийначул тIехьагIа), В. К. Ивановец, ЦIеча Седкъа орденаш енна сержант М. А. Сербиев, зIамагIвола сержант Э. И. Мамилов, мугIарера С. С. Эскиев, М. М. Дагаев, З. З. Динаев (вийначул тIехьагIа) зIамагIвола сержант М. Х. Зелимханов (вийначул тIехьагIа), «За боевые заслуги» яха медаль енна сержанташ Ю. А. Тарасенко, И. Т. Урусханов, «За отвагу» яха медаль енна мугIарерар А. М. Алимханов, сержант Х. С. Цигарев, из ши медаль, «Воинская доблесть» яха ВЛКСМ ЦК сийлен Знак енна Е. Ю. Зайцев.

«Тха халкъо бIаьшерашка виц ца волийташ дика дагалоаттавергва доадечара афгански бераш, кхалнах, бокхий нах, тха мохк кIалхарбаькхха советски салте», — аьннад НДПА ЦК Генеральни секретара Наджибуллас.

Советски Герзащцарча Низий доккха доаца дакъа да тха института тIема кафедра коллектив а, дIадахача дешара шера кафедра коллективо боккха болх баьб студенташта тIема говзал Iомаяра, преподавателий методически говзал лакхъяра, дешара процессана технически процессаш юкъейоалаяра, дешара - материални база эргаякхха тоаяра, студенташка дикагIа деша кхийтара, студенташта юкъера тIема - патриотически оборонно - массовни болх тоабара. Кафедра эпсараша — преподавателаша кагирхошта юкъе боккха кхетама болх бу, института а республика а общественни вахара юкъе дакъа лоац.

Геттара дика дешаш ба студенташ И. Г. Гайрбеков, В. В. Жученко, М. Г. Ясеновец, А. П. Василихин, Е. Ю. Зайцев, В. В. Бурштейн, Н. Н. Райбов, В. О. Кононенко, Т. М.-С. Плиев, Р. Я. Евлоев, Т. С. Гандалоев, Х. О. Гадаборшев, кхыбараш. Хlаьта Ленински комсомола стипендиат М. А. Цуров ВЛКСМ комитета член ва.

Дешара-кхетама болх бечча, хIаьта ишта дешара-материальни база тоаеча а докхий толамаш даьхад эпсараша — преподавателаша: майора Ю. А. Суетова, подполковникаша Ю. А. Буртыненкос, И. Н. Лагутина, А. К. Заяца, кхычар. ЦIена болх беш ба кафедре Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветеранаш М. Н. Сафонов, И. Ф. Мишин, Г. Г. Кусяк, М. Д. Мордовин, Н. А. Волков, П. Д. Кравченко.

СССР Герзащцара Низаш советски наьха маьрша къахьегам фийла лорабеш да. Советски бIухой тешаме ба советски патриотизман социалистически интернационализмаи идеяшта. Цох латт цар шоай конституционни декхар, социалистически Даймохк, Октября карагIдаьннараш лорадара сийлахь-доккха исторически декхар толаме кхоачашдергхиларах бола тешам.

В. КАСЕЕВ,
Грозненски мехкдаьтта института тIема кафедра начальник.